

To cite this article: Uçar, A.K. (2020). Neoliberalizmin Dayanılmaz Ağırılığının Gölgesinde Yaşama Tutunmak: Türk Sineması Çerçevesinde Suriyeli Sığınmacılar. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 4(2), 11-26

Submitted: June 06, 2020

Accepted: July 30, 2020

NEOLİBERALİZMİN DAYANILMAZ AĞIRLIĞININ GÖLGESİNDE YAŞAMA TUTUNMAK: TÜRK SİNEMASI ÇERÇEVESİNDE SURIYELİ SİĞINMACILAR

Dr. Anıl Kaan Uçar¹

ÖZET

15 Mart 2011’de Suriye’de başlayan iç savaş sonucunda Türkiye yoğun bir sığınmacı akınına maruz kalmıştır. Suriyeli sığınmacıların toplumsal dokuya uyum sağlama durumları ve Türk vatandaşlarının da Suriyeli mültecilere entegrasyonu sosyolojik bir mesele olarak hala tartışılmaktadır. Suriyeli sığınmacılar meselesine iletişim bilimleri çerçevesinde sinema alanından bakmayı ve bu sorununun ekonomi-politik ve sosyolojik nüvesinin neoliberal değerlerle ilişkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, Türkiye’ye göç eden Suriyeli mültecileri konu edinen *Misafir* (2017) filminin anlatısına odaklanmıştır. Mülteci sorununu konu edinen bu film, evrenden amaçlı örneklem yoluyla seçilerek eleştirel söylem çözümlemesi ile değerlendirilmiştir. Gerçekleştirilen araştırma sonucunda filmin neoliberal değerler merkezli bir anlatı akışıyla kurgulandığı; göç etmek ve mülteci olmak gibi insani bir meselenin anlamsal bütünlüğünün zayıfladığı, neoliberal tüketim olguları ile ilişkili yansıtıldığı, savaş, göç ve sığınmacı olmak gibi temaların derinliklerinde neoliberal olgularla mücadelenin de olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Suriyeli Mülteciler, Göç, Neoliberalizm, Misafir (2017)

¹ Ordu Üniversitesi Ulubey Meslek Yüksekokulu Gazetecilik ve Habercilik Bölümü
anilkaanucar@gmail.com

HOLDING ONTO THE SHADOW OF THE UNBEARABLE WEIGHT OF NEOLIBERALISM: SYRIAN REFUGEES IN THE FRAME OF TURKISH CINEMA

ABSTRACT

March 15, 2011 in the Syrian civil war began in Turkey have been exposed to an intense influx of asylum seekers. Syrian refugees' adaptation to the social fabric and the integration of Turkish citizens into Syrian refugees are still being discussed as a sociological issue. This study aims Syrian refugees look from the cinema in the context of science communication on the matter and to reveal the relationship between neo-liberal values of the political-economic and sociological core of this problem, immigrated to Turkey Syrian refugees who started to Guest (2017) focuses on the narrative of the film. This film, which deals with the refugee problem, was selected through the purposeful sampling from the universe and evaluated by critical discourse analysis. As a result of the research carried out, the film was designed with a narrative flow centered on neoliberal values; It has been determined that the semantic integrity of a humanitarian issue such as migration and being a refugee is weakened, reflected in relation to the neoliberal consumption phenomena, and there is also a struggle with neoliberal phenomena in the depths of themes such as war, migration and refugee.

Keywords: Syrian refugees, Migration, Neoliberalism, The Guest (2017)

GİRİŞ

Bu çalışma Suriye'den kaçarak İstanbul'a gelen Meryem, Lina ve kardeşinin öyküsünü anlatan *Misafir* filmini, neoliberal sistemle birlikte okumaya çalışmıştır. Meryem ve Lina'nın göç sürecinde ve kent ortamında verdikleri yaşam mücadelesi değerlendirilmiş ve piyasa ekonomisi içerisinde görünmeyen bir savaşın varlığı görünür kılınmaya çalışılmıştır.

Film, eleştirel söylem çözümlemesi kullanılarak incelenmiş, makro ve mikro yapı olarak iki ana başlıkta değerlendirilmiştir. Makro yapıda; filmin öyküsüne, karakterlerin sunumuna, öne çıkan görüntülere, konu ve olay çözümlemesine yer verilmiştir. Mikro yapı kısmında ise film, retorik çerçevede incelenmiştir. Böylece film bir metin gibi okunmaya çalışılarak içeriğindeki söylemlerin yerleştiği bağlam yorumlanmıştır.

Misafir filminin bir savaş ve göç anlatısı olarak ele alınmasının eksiklik taşıyacağını vurgulayan bu çalışma, filmin neoliberal sistemle birlikte değerlendiril-

mesinin önemli olduğuna işaret etmiştir. Çünkü Suriyeliler, yaşanan somut savaşın ardından ülkelerini terk etmek zorunda kalırken, göç ettikleri kentte de onları neoliberalizmin dayanılmaz ağırlığının gölgesinde yaşama tutunma savaşı beklemektedir.

Sonuç olarak savaş, göç ve sığınmacı olmak gibi temalardan oluşan anlatının derinliklerinde neoliberal olgularla mücadelenin de olduğu görülmüştür. Neoliberalizm oluşturduğu piyasa odaklı kent yaşamıyla ve söylemleri belirleyen gücüyle filmin ana anlatısını etkilemiştir. Bu etki; savaş, göç ve sığınmacı olmak gibi meselelerin de önemini azaltmıştır.

Neoliberalizmi Tanımlamanın Dayanılmaz Hafifliği

Neoliberalizm; gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu arttıran, vicdan odaklı düşünmenin yerine hırs ve rekabeti ikame eden, 1970'lerde yaşanan petrol kriziyle ortaya çıkan, ekonomik, politik ve toplumsal sistemlerin merkezinde ruh bulan, post liberalizm ya da yeni liberalizm olarak adlandırılan ideolojik bir sistemdir.

1973 yılında gerçekleşen Arap petrol ambargosu, İran Devrimi ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütünün (OPEC) kurulması ile artan petrol fiyatları, şirketlerin ucuz işgücüne sahip ülkelere üretim merkezleri kurması gibi gelişmeler; klasik liberal sistemin sorgulanmasına yol açmıştır. Buna ek olarak tüketimin ulusal ekonomilerdeki ithalatı arttırması, ihracatı düşürmesi ve buna bağlı olarak enflasyonun aşırı yükselmesi ekonomileri kırılgan hale getirmiştir. Sonuç olarak yaşanan bu kırılganlık 1979 yılında büyük bir kamu açığının ortaya çıkmasına neden olarak liberal sistemin krize girmesine neden olmuştur.

Bu krizin aşılması ve neoliberal sisteme geçilmesi noktasında en önemli adımı ise, ulusal ekonomilerin uluslararası piyasa kuruluşlarının çatısı altına girmesi oluşturmuştur. Böylelikle ulusal ekonomiler üzerinde Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD) gibi ulus üstü kurumlar etkili olmaya başlamıştır. Bu durum klasik liberalizme dayanan sosyal devletin de dönüşüm sürecini hızlandırmıştır (Kazgan, 2002, s. 34).

Ayrıca 1970'li yılların ortasına kadar etkin bir üretim biçimi olan fordizm, esneklik sunmayan çalışma koşulları nedeniyle zayıflamaya başlamış ve yerini postfordizme bırakmıştır. Tüketim ve ucuz işgücü odaklı bir üretim biçimi getiren postfordizm, bilgi ve iletişim teknolojilerini başrole yerleştirmiştir. Bu teknolojilerin katkısıyla üretim hızlanmış, tüketim de pazarlama ve reklam faaliyetlerinin kurumsallaşmasıyla artmıştır. Esnek üretim biçimini teknoloji ile har-

manlayan postfordizm, taşeronlaşmayı ve hizmet sektörünü geliştirerek devletin piyasadaki istihdam arttırıcı rolünü sınırlandırmıştır (Mishra, 1999, 19). Dolayısıyla neoliberalizm, devletin piyasayı kontrol edici politikaları bir kenara bıraktığı, özel şirketlerin piyasa temelinde rekabet içerisinde olduğu, toplumun tüketici vatandaşlardan oluşan bir homojenliğe büründüğü bir sürece karşılık gelmektedir.

Türkiye Çerçevesinde Neoliberalizm

Türkiye özelinde 24 Ocak 1980 Kararları, neoliberalizme geçişte önemli bir nirengi noktası oluşturmaktadır. Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecini başlatan 24 Ocak 1980 Kararları aşağıdaki biçimde belirlenmiştir (Cemal, 1990, s. 301-306):

I- Türk Lirasının, değeri büyük ölçüde devalüe edildikten sonra kontrollü biçimde dalgalanmaya bırakılması. (Nitekim ilk etapta Doların değeri 76 TL olarak ilân edilip %100'ün çok üzerinde bir devalüasyon gerçekleştirilmiştir. Çünkü o tarihte Doların resmi kuru 35 TL, Tahtakale'deki karaborsa değeri ise 53 TL civarındadır.) II- İthalatın serbestleştirilmesi, ihracatın kredi gibi teşviklerle özendirilmesi. III- Fiyatların oluşumunun piyasaya, arz ve talep güçlerine bırakılması ve bazı mallardaki kamu sübvansiyonlarının kaldırılması. IV- Faiz oranlarının yükseltilmesi ve sonra denetimli biçimde serbest bırakılması. V- Ekonomide kamu kesiminin ağırlığının azaltılması ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) açıklarının sürekli zamlarla karşılanması. VI- Ücretlerin ve taban fiyatlarının enflasyonun gerisinde kalacak biçimde arttırılması.

Başbakanlık Müsteşarı olarak bu kararların alınmasında önemli rolü olan Turgut Özal, daha sonra Anavatan Partisini (ANAP) kurmuş ve 1980 Askeri Darbesinin ardından gerçekleştirilen ilk seçimlerde iktidara gelmiştir. Bu kararların ekonomik, politik ve toplumsal zeminde yaşama geçirilmesi 1990'lara kadar hızlı bir biçimde uygulanmaya çalışılsa da 1990'larda ideolojik kutuplaşmaların artması, ekonomik, toplumsal ve politik kırılmalıkların ortaya çıkması, neoliberal sistemin tam anlamıyla uygulanmasını ve etkisini göstermesini 2000'li yıllara ertelemiştir.

2000'lerde alışveriş merkezlerinin kent merkezlerinde yoğunlaşması, kente yönelik soylulaştırma² pratiklerinin hızlanması ve esnaf ve yurttaş odaklı kredi

² Soylulaştırma, kent merkezlerinde kalan eski semtlerin yenilenmesinin ve cazibe merkezi haline getirilmesinin amaçlandığı bir sürece karşılık gelmektedir. Soylulaştırma ile bu merkez bölgeler yoğun bir inşaat projesiyle yenilenecek orta ve üst sınıf kentliler için korunaklı

projeleri ile neoliberal piyasa kaynaklı bir tüketim modeli yaygınlaştırılmıştır. Yurttaş, neoliberal değerlerle dünyayı anlamlandıran bir homo economicusa³ dönüşmüştür. Toplumsal bir arada tutan duygusal nitelikler; rekabet, hırs, başarı, zenginlik ve tüketim gibi olgularla yer değiştirmiştir.

Bu çerçevede tüketim, rekabet, zenginlik ve hırs bağlamında yeniden üretilen toplumsal yaşam, sadece Türk vatandaşlarını değil aynı zamanda Suriye'den Türkiye'ye göç eden insanları da etkisi altına almaktadır. Neoliberal kuralların hakim olduğu İstanbul gibi kentlerde yaşama tutunmaya çalışan Suriyeliler, neoliberalizmle yoğun bir mücadele içerisine girmektedir.

Suriye'deki Savaş ve Mülteci Olmak

15 Mart 2011 tarihinde Suriye'de gerçekleştirilen iktidar karşıtı protestoların sert biçimde bastırılması kısa süre içerisinde bir iç savaş başlatmıştır. Sonrasında Rusya, İran, İsrail, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi ülkelerin sürece müdahil olması, durumu iç savaş olmaktan hızla uzaklaştırarak uluslararası bir savaş durumuna sürüklemiştir. Bu savaş sürecinde Suriye; sosyolojik, politik ve coğrafi anlamda parçalanmıştır. Bu parçalanma sivillerin ülkesini terk etmek durumunda kalmasına ortam hazırlamış ve Türkiye başta olmak üzere çevre ülkelere yoğun bir insan göçü başlamıştır.

Birleşmiş Milletlerin (BM) en son 7 Kasım 2019'da güncellediği verilere göre; Suriye'nin çevresinde yer alan bölge ülkelerde toplam 5 milyon 718 bin 489 Suriyeli mülteci bulunmaktadır (Hamsici, 2019). Suriye ile 2 bin 753 km kara sınırına sahip olan Türkiye'de ise, 17 Nisan 2020 tarihiyle geçici koruma⁴ altındaki

yerleşim alanlarına dönüştürülmektedir. Bu merkezlerdeki düşük gelir seviyesinde yer alan gruplar ise kentin çeperlerine taşınmaya teşvik edilmektedir.

³ Kişisel çıkarlarını piyasa ile bütünleştirmiş ve bu çıkarları her şeyin üzerinde tutan neoliberal insan tipine karşılık gelmektedir. Fleming'e göre (2019) homo economicus, neoliberalizmin yaygınlaştırdığı eşitsizlik ve gelir adaletsizliği içerisinde her gün geleceğini belirleme noktasında ölümle yüz yüze gelmektedir.

⁴ 1951 yılında Cenevre'de kabul edilen "Mültecilerin Durumuna İlişkin Sözleşme" isimli belgeyi Türkiye, "mülteci statüsü sadece Avrupa'dan zorunlu göç edecek olanlara verilir" ifadesi ile işletmektedir. Çevresindeki ülkelerin siyasi ve politik karışıklıklarını hesaba katan Türkiye mülteci olma hakkını coğrafi anlamda sınırlandırmıştır. Dolayısıyla Avrupa dışından gelenleri "geçici koruma statüsüne" dahil etmektedir. Geçici koruma statüsüne ise Türkiye'nin maruz kalacağı kitlesel göçlerde insan odaklı uluslararası koruma ihtiyaçlarının karşılanması ve acil ihtiyaçların çözüme kavuşturulması gibi bir çerçevede çizilmiştir Detaylı bilgi için Nurdoğan ve Öztürk'ün 2018 yılında gerçekleştirdikleri "Geçici Koruma Statüsü ile Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı" adlı çalışmalarına bakılabilir. Ayrıca 13.10.2014 tarihli Bakanlar Kurulu Kararına tabi olan "Geçici Koruma Yönetmeliği" de konuyla ilgili detaylı bilgi sunacaktır.

Suriyeli sayısı 3 milyon 583 bin 584 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu kişilerin 1 milyon 680 bin 214'ünü çocuklar oluştururken; çocuklar ile kadınların toplam sayısı da 2 milyon 531 bin 520 kişi olarak tespit edilmiştir. Türkiye'ye gelen Suriyelilerden 63 bin 518'i barınma merkezlerinde kalırken, 3 milyon 520 bin 66'sı ise kentlere dağılmış durumdadır. 496 bin 635 kişi ile İstanbul bu kentler arasında birinci sırada yer alırken 449 bin 946 kişi ile Gaziantep ise ikinci sıradadır (www.mülteciler.org).

1. Neoliberalizmin Dayanılmaz Ağırlığının Gölgesinde Suriyeli Sığınmacılar

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) en son 2019 yılında ortaya koyduğu bir önceki yıla ait verilerine göre Türkiye gelir eşitsizliğinde 33 Avrupa ülkesi içerisinde 2. Sırada yer almaktadır (www.euronews.com). Türk- İş sendikasının 2020 yılında gerçekleştirdiği açlık sınırı araştırmasının sonuçlarına göre ise; 4 kişilik bir ailenin yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı 2.219. 45 TL'dir (www.turkis.org.tr). Dolayısıyla Suriye'den göç eden insanları savaşın ardından neoliberal piyasa içerisinde de var olma mücadelesi beklemektedir.

2017 yılında Andaç Haznedaroğlu'nun yazıp yönettiği *Misafir* isimli filme odaklanan bu çalışmada gerçek bir savaşın yıkıcı etkilerinden kaçarak İstanbul'a gelen insanların, piyasa ekonomisi temelinde yaşadıkları savaşın söylemlerine yansımaları araştırılmıştır. Bu noktada *Misafir* filminin seçilmesinin nedeni, Suriye'den Türkiye'ye göç eden insanları konu edinen ödüllü ve elle tutulur tek uzun metraj Türk filmi olmasıdır.

Eleştirel söylem çözümlemesi araştırmanın yöntemi olarak benimsenmiştir. Çünkü van Dijk'a göre (2001); eleştirel söylem çözümlemesi, egemen grupların dilsel üstünlüğünü deşifre ederken bununla birlikte de sosyal eşitsizlikleri ortaya koyma gücüne sahip bir yöntem olarak önem arz etmektedir. Ona göre; toplumsal söylemin içeriğinde egemen grupların söylemleri yer almakta ve bireylerin zihinleri bu egemen grupların söylemleri ile etki altına alınarak hegemonya yeniden üretilmektedir (2001, s. 357). Filmler de izleyici ile neoliberal hegemonya çerçevesinde söylemsel zeminde bir iletişim kurmaktadır. Wodak ve Meyer, film ve fotoğraf gibi görsel sunumların da tıpkı yazılı bir metin gibi eleştirel söylem çözümlemesi ile ele alınabileceğine işaret etmektedir (2015, s. 2). Dolayısıyla Suriyeli mültecilerin yaşama tutunma çabalarını anlatma amacı taşıyan *Misafir* filminin neoliberal atmosfer içerisinde metinsel olarak ne söylediğinin

anlaşılması noktasında eleştirel söylem çözümlemesi önemli bir yöntem olarak dikkat çekmektedir.

van Dijk tarafından haber metinlerine yönelik oluşturulan eleştirel söylem çözümlemesinin içeriği Özer (2011) tarafından makro ve mikro yapı bağlamında haber metinlerine uyarlanmıştır. Makro bağlamda haber metninin genel yapısı ele alınırken mikro yapıda ise metnin cümle yapıları ve sözcükleri çözümlemeye dahil edilmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle bu çalışmada da makro yapıya yönelik inceleme başlığı altında filmin öyküsü, karakterlerin sunumu, öne çıkan görüntüler, konu ve olay çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Mikro yapıya yönelik inceleme kısmında ise, film retorik bağlamda değerlendirilmiştir.

1.1. Misafir Filminin Makro Yapıya Yönelik İncelenmesi

Misafir filmi Suriye'deki savaştan kaçan sekiz yaşındaki Lina onun daha bebek olan kardeşi ve komşusu Meryem'in öyküsüne odaklanmaktadır. Lina ailesi ile birlikte Halep'te yaşamaktadır. Oradan ayrılacakları sırada şehir bombalanır. Bu saldırıdan Lina ve kardeşi kurtulurken ailenin geri kalanı yaşamını kaybeder.

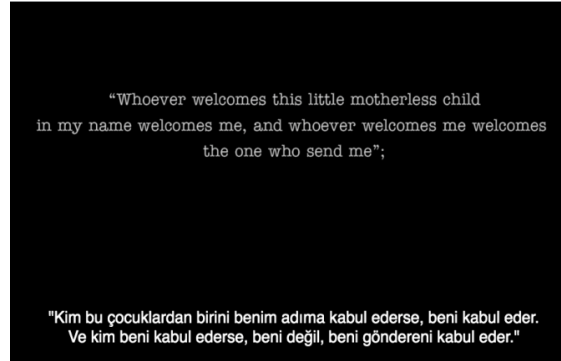
Karakterler	Olay Öyküsü İçerisindeki Roller
Meryem	Şehrin bombalanması esnasında ailesini ve kuaför dükkânını kaybeden, Lina ve kardeşine kaybettikleri anneleri gibi yaklaşan, hiç evlenmemiş güçlü bir Suriyeli kadın.
Lina	Yaşına göre oldukça zeki, Suriye'den ayrılmak istemeyen, annesinin öldüğünü bir türlü kabul etmeyen ve sonrasında Meryem'i annesi olarak kabul eden sekiz yaşında bir kız.
Lina'nın kardeşi	Lina'nın her şeyden habersiz bebek kardeşi.
Lina'nın amcası	Almanya'da doktor olan Lina ve kardeşinin yanına gelmesi için Meryem'e para gönderen kişi.
Hacer	Lina'nın samimi sohbetler gerçekleştirdiği tek arkadaşı, erken yaşta başlık parası karşılığında İstanbul'da bir Türk ile evlendirilen küçük kız.
Amira	Hacer'in annesi, Meryem'in Suriye'den komşusudur.
Ahmet	Amira'nın eşi, Hacer'in babası. İstanbul'a geldiklerinde sığınacakları depoyu bulan kişi.
Zengin kadın	Lina ve kardeşini yağmurda arabasına alıp, hastaneye ve sonrasında da evine götüren kadın.

Şekil 1. Karakterlerin Sunumu

Bu bombalamada Meryem de ailesini kaybetmiştir. Lina, kardeşi, Meryem ve komşuları Türkiye'ye sığınmak amacıyla yola çıkarlar. Bu yolculuk esnasında Meryem, Lina ve kardeşine kol kanat germeye çalışır. Annesinin ölümünü kabullenmeyen Lina, başlarda Meryem'in bu sahiplenmesine karşı çıksa da film ilerledikçe Meryem'in sevgisine ihtiyaç duyar hale gelecektir. IŞİD terör örgütünün yolda gerçekleştirdiği çevirmeyi aşan Meryem, Lina ve kardeşi sınırı geçer.

Türkiye'de sağlık kontrolünden geçtikten sonra İstanbul'a gitmek için yola çıkarlar. Lina'nın amcası Almanya'da bir doktordur ve Meryem'den yeğenlerini Almanya'ya ulaştırmasını ister. İstanbul'a kendilerinden önce gelen Suriyelilerin kaldığı bodrum katı bir depoya yerleşen Meryem ve Lina sığınacak bir yer bulduklarını düşünürken kısa süre sonra mekan sahibi tüm insanları depodan atacaktır.

Çaresiz kalan ve Suriye'deki şartlardan İstanbul'daki yaşamı daha ağır bulduğunu belirten Meryem, Lina ve Kardeşini sığındıkları parkta bırakarak bir iş görüşmesine gider. Lina başlayan yağmur nedeniyle orayı terk ederek kardeşiyle İstanbul'un keşmekeşinde kaybolur. Lina'nın çaresiz haline dayanamayan zengin bir kadın onu ve kardeşini alarak hastaneye götürür. Kardeşine ilaç verilir ve bir hafta sonra kontrole getirilmesi ifade edilir. Kadın onları yağmur altında bırakmamak için lüks evine getirir. Ardından ilaç almak için çocukları da yanına alarak dışarıya çıkan kadın bir yere uğradığı sırada Lina

Şekil 2. Açılış Sekansı

kardeşini de alarak kaçır. Uzun bir süre başka bir Suriyeli aileyle kalan Lina, Meryem'i özlediğini ifade ederek en son ayrıldıkları parka geri döner bu esnada onları aramaktan yorgun düşmüş Meryem'i parkta yatarken bulur. Bu süreçten sonra hiç ayrılmayacaklarına söz veren Meryem ve Lina, Almanya'daki amcanın aramasıyla Bodrum'a gider. Amaç sınırı geçmektir ancak Lina'nın amcasının gönderdiği para sadece Lina ve kardeşinin geçmesine yetmektedir. Meryem, Lina'yı ikna eder, Lina onlarca Suriyeli sığınmacı ile denize açılır, botlar uzaklaşır ve Meryem üzgün gözlerle onları izlerken film sona erer.

Filmin konu çözümlemesine açılış sekansı ile başlamak önemli olacaktır. Mat-ta'da geçen "Kim bu çocuklardan birini benim adıma kabul ederse, beni kabul eder. Ve kim beni kabul ederse, beni değil göndereni kabul eder." ayeti ile baş-

layan film, çocuk sığınmacıların merkezde olduğu bir anlatı taşıdığına dair ipucu vermektedir.

Filmin başlangıcında Lina ile arkadaşları bir kürenin başında, küreyi çevirerek gidecekleri yeri bulma oyunu oynarlar. İlk çevirmelerinde Arabistan gelir ve arkadaşlarından biri “*orası Suriyelileri istemiyor*” der. Diğer çocuk ise “*neden ben güzel değil miyim?*” diye yanıt verir. Bu noktada savaşın çocukların gözünde somut bir anlamının olmadığı dikkat çekerken neoliberal sistemin -güzellik toplumsal kabul anlamında önemli bir araçtır- mesajını taşımaktadır.

Şekil 3. Lena ve Hacer'in Makyaj Sahnesi

Neoliberalizmin bu söylemi üretme nok-

tasında Foucault'un biyoiktidar kavramına değinmek önemlidir. Ona göre günümüz iktidarı salt güce dayanan bir hegemonyaya sahip değildir. Günümüzdeki neoliberal iktidar bir biyoiktidardır. Çünkü bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına yerleştirilmesiyle ve nüfus politikalarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla kapitalizm kendini korumaktadır (Foucault, 2007, s. 103). Ayrıca bu durum estetik ve moda ile birleşince beden, egemen imge ve söylem çerçevesinde dönüşüme uğramaktadır. Lina ve arkadaşı Hacer'in terk edilmiş, yıkık ve dökük bir evde ayna karşısında makyaj yaptıkları sahne, savaş ortamında dahi estetik, güzellik ve moda hükümranlığının devam ettiğini göstermesinin yanında savaşın yıkıcı etkilerinin de anlamını azaltmaktadır.

Savaş ortamından ayrılıp İstanbul'a geldiklerinde ilk paralarını kazandıklarında da makyaj malzemesi denemeye giden Lina ve Hacer'in bu davranışları, bir kez daha neoliberal güzellik algısının önemine işaret etmektedir. Reklamlar, diziler ve filmler ile neoliberal sistem sürekli bir güzellik söylemi oluşturmaktadır. Wolf'a göre (1991, s.12); güzellik politik çerçevede biçimlenmekte ve böylece erkek egemen sistemin devamlılığı sağlanmaktadır. Dolayısıyla güzellik, söylem ile belirli bir algıya dönüştürülerek erkeklerden oluşan toplumsalda kabul görmenin önemli bir aracına dönüşmektedir.

Meryem'in komşusu Amira'nın eşi Ahmet, sınırdan geçer geçmez parasını Türk Lirasına dönüştürmek için bir adama verir. Adam ödemeyi yapınca Ahmet, "400TL eksik verdin" der. Adam, "O savaştan önceydi dayı, işine gelmiyorsa bozdurma! Defol git" diye yanıt verir. Bu sahne ile gerçek bir savaştan neoliberal piyasa ekonomisi içerisinde her gün verilen yaşama tutunma savaşına geçiş yapılır.

Şekil 4. Kent ve Suriyeli Çocuklar

Lina ve Hacer başta olmak üzere birçok çocuk çalıştıkları dikiş atölyesinden diğer aile üyelerinin kaldığı bodrum kattaki depoya doğru giderken neoliberal dikey mimari görüntüsü kadrāja girmektedir. Gelir adaletsizliğinin aslında en çetin savaşların başında geldiğini imleyen bu görüntü, tüm heybetiyle kent ve önündeki yoksul Suriyeli çocuklarla eşitsizliğin fotoğrafını yansıtmaktadır.

Lefebvre'ye göre (2014, s. 26), çeperlerdeki mahalleler sahte bir toplum fikri oluşturmaktan başka bir işlev görmemektedir, esasında bu durum toplumsal bir izolasyona yol açmaktadır. Çocukların geçiş sekansındaki bu görüntüleri izolasyon durumunu örneklendirmektedir.

1.2. Misafir Filminin Mikro Yapıya Yönelik İncelenmesi

Sözcük/Cümle	Yerleştiği Bağlam
Televizyonda çizgi film izlemek	Lina'nın gerçekleştirmek istediği hayalidir.
Suriye'ye dönmek	Lina'nın Suriye'yi İstanbul'daki yaşama tercih etmektedir.
Çok para lazım	Hacer'in kullandığı bir cümledir. Neoliberal yaşamda paraya verilen önemi göstermektedir.
Çok zengin bir adamla evleneceğim	Hacer'e göre savaşın ve piyasa ekonomisinin verdiği hasar ancak bu şekilde giderilebilir.
Güzellik	Güzellik, makyaj görüntüleri ve diyaloglarla altı çizilen bir olgu olarak dikkat çekmektedir.
İşine gelirse	Savaş sürecinde çıkar odaklı yaklaşıma işaret eden neoliberal bir söyleme karşılık gelmektedir.
Hepsi marka valla	Marka her şeyin öncülünü oluşturmaktadır.
Orada bombaların altında kalsam bile daha iyi	Meryem savaş ortamını acımasız piyasa ekonomisine tercih etmektedir.

Şekil 5. Filmde Öne Çıkan Sözcükler ve Cümleler

Lina ile Hacer İstanbul'a doğru otobüste giderlerken birtakım hayaller kurarlar. Bunlardan biri de Lina'nın *televizyon başında çizgi film izleme* isteğidir. Lina'nın ailesiyle yaşadığı Suriye'deki evlerinde oyuncaklar buzdolabının içerisinde yansıtılmaktadır. Bu görüntü ile çocukluğun buzdolabına kaldırıldığı ve artık büyümenin zamanının geldiği mesajı verilirken Lina'nın çizgi film izleme arzusu çocukluğuna geri dönme hayaline karşılık gelmektedir. Buna ek olarak Lina'nın *Suriye'ye dönme* isteği de neoliberal ekonomik ve toplumsal sisteme uyum sağlayamamış olmasına işaret etmektedir.

Çok para lazım sözüyle Hacer, savaşın yıkıcı etkilerini aşmanın ve tüketime dayalı bir sistemde huzura ermenin parayla mümkün olabileceğini dile getirmektedir. Canlar alan savaşın yıkıcı etkisinin giderilmesi neoliberal bir değer olarak zengin olma başarısına bağlıdır. Zengin olmak için ise Hacer, *çok zengin bir adamla evlenmeyi* bir kurtuluş olarak görmektedir. Çünkü sistem, savaştan kaçarken parası olana daha adil bir yaşam tarzı sunarken Hacer'i ise depoda bir yaşama, dikiş atölyesinde kaçak işçiliğe ve erken yaşta tanımadığı biriyle başlık parası karşılığında evlenmeye sürüklemiştir.

Güzellik sözcüğü özellikle küçük kızlar arasında yoğun bir biçimde görüntü ve söylem olarak paylaşılmaktadır. Güzellik, tüketim ve moda bağlamına yerleştirilen makyaj ürünleri ile beraber aktarılarak savaş ortamında estetik ve moda gibi neoliberal pratiklerin sürdüğüne işaret etmektedir.

Homojen mekanik dayanışmayı ortadan kaldıran kapitalizm, sonrasında da neoliberalleşme pratikleriyle bireyselleşmeyi arttırmış ve işbölümüne dayalı uzmanlaşmayı geliştirmiştir. Bu durum maddi çıkarlar etrafında bir dayanışmayı mümkün kılmaktadır. *İşine gelirse* söylemi de tam olarak bu yeni dayanışma topluma karşılık gelmektedir. Yardımlaşmanın ortadan kalktığı, bireysel çıkarın merkezde olduğu bir toplumsal model ortaya çıkmıştır. Bu toplumsal şartlar içerisinde yaşayan ve bu şartları benimseyen insan tipinin karşılığı olan homo economicus kavramı, *işine gelirse* sözünü söyleyen kişide ruh kazanmaktadır.

Türk kadınlar Meryem'e giymedikleri eşyaları uzatır Meryem almak istemez. Kadın *hepsi marka valla* diyerek ısrar eder. Savaştan gelmiş, işi ve doğru düzgün kalacak yeri olmayan bir insanı marka vurgusuyla ikna etmeye çalışmanın herhangi bir reklamda kullanılan marka ifadesinden çok farkı yoktur. van Dijk'ın da ifade ettiği gibi (2001), egemen sistem, bireylerin düşünce ve söylem pratiklerini belirlemektedir. Dolayısıyla neoliberal sistemle yoğrulmuş toplumsalın üyeleri de marka ve ona dayalı söylemler ışığında bir yardım pratiğinde bulunmaktadır.

İstanbul'da piyasa ekonomisi ve onun yarattığı toplumsalda kabul görmemelerinin sonuçlarını derinden hisseden Meryem çaresiz halini, *orada bombaların altında kalsam bile daha iyi* söylemi ile ifade etmektedir. Çünkü Suriye'den İstanbul'a geldiği andan itibaren paranın geçerli olduğu, dayanışmanın çözülmeye uğradığı ve rant ekonomisinin hakim olduğu bir kentle karşılaşmıştır. Kent piyasa içerisinde dolaymlanan karşılıklı ilişkiler içerisinde para kazanan bireylere çeşitli fırsatlar sunarken, bu ilişki biçiminin içerisinde yer almayanların yaşam alanlarını ise daraltmaktadır. Bireyin metalarla örülü kamusal alanda özne olabilmesi, sahip olduğu para ve tüketim nesnelere bağlıdır. Bireyin özne olarak varlık gösterememesi, mahrem alanının da oluşmamasına neden olmaktadır. Filmde karakterlerin kaldığı depoya başka kişilerin girmesi, yatakların üzerine basarak gezinmesi ve kapıyı açarak hakaret etmesi, insanların özel alanlarında da bir varlık gösteremediklerini ortaya koymaktadır.

Depo sahibinin kirayı az bulması sonucu kaldıkları yerden atılan Meryem, Lina ve diğer insanlar bir parka sığınır. Lina Suriye'ye gitmek istediğini vurgulayarak bu durumdan hoşnutsuzluğunu belli ederken Meryem iş bulması gerektiğini düşünür ve Lina'nın eve dönme ısrarlarına *"Bak Lina! Ancak ben işe gidersem, para kazanırsam sen evine dönebilirsin. Anlıyor musun?"* diyerek karşılık verir. Bu söz Lina'nın isteğine ulaşmasında ana etmenin para olduğunun altını çizmektedir. Çünkü tüm Suriyeli sığınmacıların kentte özne olarak "buradayız" demeleri piyasa ekonomisi içerisinde paraya bağlıdır. Savaşın yıkıcı etkilerine de neoliberal sistemin dışlayıcı yapısına da ancak para çare olabilecektir.

Meryem'in iş aramaya gitmesinin ardından yağmurun başlamasıyla parkı terkeden Lina, kucağında kardeşiyle İstanbul'un derinliklerinde kaybolur. Trafikte zengin bir kadın onları aracına alarak önce hastaneye sonra da evine getirir. Kadının çocukları dijital ortamda savaş oyunu oynarken çıkan patlama sesinden irkilen Lina için savaş hem fiziki anlamda Suriye'de hem de özne olma çerçevesinde İstanbul'da oyun değil gerçeklikten ibarettir. Filmin bu sahneleri gelir adaletsizliği noktasında oldukça dikkat çekicidir. Çünkü kadının arabası, evi ve yaşam tarzı ile aynı sokağı paylaştığı Lina'nın yaşam tarzı son derece farklıdır. Acı, göç ve imkansızlık kadının yaşamının çok uzağındadır. Bu gerçekle yüzleşen kadın eşine derinlikli bir diyalogun başlangıcını oluşturacak olan şu soruyu sorar:

Kadın: Yarın savaş çıksa ne yaparsın?

Eşi: Bilmiyorum. Peki, sen? Sen en çok ne yapmak isterdin?

Kadın: Deniz kıyısında boş boş denizi seyretmek isterdim.

Eşi: Bu kadar mı? Başka?

Kadın: Oğlanlara daha fazla vakit ayırmak isterdim, daha çok iyilik yapmak isterdim.

Yoğun çalışma yaşamı ve piyasa endeksli rekabet, toplumsal doğadan ve erdemlerden uzaklaştırmaktadır. Bu sahneden sonra bir ağacın sararmış yaprağının kadraja girmesi de doğadan kopan insanın aslında kendisine yabancılaştığını çağrıştırmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma *Misafir* filmini neoliberalizm bağlamında eleştirel söylem çözümlemesi ile değerlendirmiştir. Film, hem Suriyeli sığınmacıların yaşamış oldukları zorlu göç sürecini anlatmakta hem de neoliberalizmin gölgesi altında başka bir mücadeleye de ışık tutmaktadır. Ancak tüketim, güzellik ve zenginlik gibi neoliberal olgularla da süslenen film Meryem'in ve Lina'nın yaşama tutunma mücadelelerini az da olsa silikleştirmektedir. Örneğin Hacer'in "*çok zengin bir adamla evleneceğim*" söylemi neoliberal sistemin merkezinde yer alan ve özellikle medya aracılığıyla sürekli işlenen temel kaçış pratiklerinden biridir.

Ayrıca güzellik sözcüğünün de küçük kızlar tarafından yoğun bir şekilde hem görüntü hem söylem zemininde aktarılması ve makyaj görüntüleriyle bir bağlam oluşturması da estetik ve moda gibi tüketimin doğallığını ve devamlılığını sağlayan olguları yeniden üretmektedir. Günümüzdeki söylem gücünü elinde tutan ana ideolojinin neoliberalizm olduğu göz önünde bulundurulduğunda düşünce ve dile bağlı ifade biçimlerinin bu durumdan etkilenmesi son derece normaldir. Ancak savaşı ve özne üzerindeki yıkıcı etkileri konu edinen bir filmin söyleminin derinliklerinde de bu kodların yer alması ana mesajın etkisini azaltmaktadır. Filmde neoliberalizmin dayanılmaz ağırlığını hisseden Meryem, "*orada bombaların altında kalsam bile daha iyi*" diyerek neoliberal piyasa ekonomisi yerine evinin yerle yeksan olduğu savaş ortamını tercih etmektedir. Çünkü neoliberal düzenin hakim olduğu İstanbul'da para ile ona bağlı olarak gelişen zenginlik ve rekabet gibi değerler ağırlık kazanırken, yardımlaşma ve dayanışma çözülmeye uğramıştır.

Sonuç olarak Türkiye'nin bu bağlamda bir projeksiyon çizmesi elzemdir. Neoliberalizmin yoğunlaştırdığı gelir eşitsizliği ve soylulaştırma pratikleri yoksul kesimlerin yasa dışı yollara eğilimini arttırırken, bir çare İstanbul'a gelen Suriyelilerin de bu durumun içerisine girme ihtimalleri önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Ülkemizdeki 10 yaşın altındaki Suriyelilerin sayısı 1 milyon

40 bin 645 kişi ve göçle gelenlerin genel yaş ortalamaları 22,7 iken (www.mülteciler.org), sosyolojik bir derinlikle bu meseleyi kavramak ve bu duruma yönelik politikalar belirlemek son derece önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

A'dan Z'ye Türkiye'nin Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği Haritası (2019, 23 Eylül). <https://tr.euronews.com/2019/09/23/a-dan-z-ye-turkiye-nin-yoksulluk-ve-gelir-dagilimi-esitsizligi-haritasi>

Akpolat, A. (2015, 8 Eylül). Süleymaniye'deki bu harabede 100'e yakın Suriyeli yaşıyor. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/suleymaniyedeki-bu-harabede-100e-yakin-suriyeli-yasiyor> adresinden erişilmiştir.

Cemal, H. (1990). *Özal hikâyesi*. İstanbul: Everest Yayınları.

Flemin, P. (2019). *Homo Economicus'un Ölümü*. Esin Soğancılar (Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. Hülya Uğur Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014, 13 Ekim). https://www.goc.gov.tr/ku_rumlar/goc.gov.tr/gecicikorumayonetmeli.pdf

Hamsici, M. (2019, 22 Kasım). Komşu ülkelerde yaşayan 6 milyona yakın Suriyeli ülkesine döner mi? BBC Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50502393>

Kazgan, G. (2002). *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Marks, K. & Engels, F. (2013). *Alman ideolojisi*. Sevim Belli (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.

Mishra, R. (1999). *Globalization and the welfare state*. Cambridge: Edward Elgar Publishing.

Nurdoğan, A.K., ve Öztürk, M. (2018). "Geçici Koruma Statüsü ile Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3): 1163-1162.

Ocak 2020 Yoksulluk ve Açlık Sınırı (2020, 28 Ocak). <http://www.turkis.org.tr/OCAK-2020-ACLİK-VE-YOKSULLUK-SINIRI--d357751#sthash.hJXFh4Oh.dpuf>

Özer, Ö. (2011). *Haber, söylem, ideoloji*. Konya: Literatür Yayıncılık.

Türkiye’de Suriyeli Sayısı (2020, 26 Mayıs).
<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

van Dijk, T., A. (2001). Critical discourse analysis, Deborah Tannen. Deborah Schiffrin & Heidi Hamilton (Eds.) *The handbook of Discourse Analysis* (pp. 352- 372). Oxford: Blackwell Publishers.

Wodak, R. & Meyer, M. (2015). Critical discourse analysis: History, agenda, theory and methodology. In Ruth Wodak and Michael Meyer (Eds). *Methods of critical discourse studies*, (pp.1–33) . London: Sage Publishers.

Wolf, Naomi. (1991). *The Beauty Myth*. New York: Doubleday.

